

Promoure la cultura de pau en entorns comunitaris, la *provenció* i les pràctiques restauratives com estratègies per teixir xarxes de relacions pacífiques.

Marina Caireta Sampere, Escola de Cultura de Pau de la Universitat Autònoma de Barcelona.
Marina.caireta@uab.cat

Paraules clau: cultura de pau, comunitat, transformació de conflictes, provenció, pràctiques restauratives.

Resum: Amb l'objectiu d'indagar sobre estratègies per desenvolupar la cultura de pau a nivell comunitari, partim de resultats que la investigació empírica per a la pau ha aconseguit, i de l'experiència en educació per a la pau que l'Escola de Cultura de Pau ha desenvolupat, en particular als barris de Zona Nord de la ciutat de Barcelona, per des d'una anàlisi qualitativa, concloure que construir relacions cooperatives apareix com a element clau per teixir xarxes de suport mutu i transformar de manera pacífica els conflictes a nivell comunitari. La cooperació apareix com la forma de relació i d'organització que respon a les necessitats de totes les persones. Per assolir-la identifiquem dues estratègies metodològiques en el treball comunitari de construcció de pau: la provenció, eina de construcció de comunitat que escala set esglaons fins a la cooperació; i les pràctiques restauratives, metodologia que parteix de la transformació restaurativa del conflicte amb participació, no només de les parts afectades, sinó també de la comunitat afectada.

Key words: culture of peace, community, conflict transformation, prevention, restorative practices.

Abstract: With the aim of investigating strategies for developing a culture of peace at the community level, we start from empirical research and peace education practical experiences from School for a Culture of Peace has developed, particularly in the neighborhoods of the North Zone of the city of Barcelona, to conclude, from a qualitative analysis, that building cooperative relationships appears as a key element for weaving networks of mutual support and transforming conflicts peacefully at the community level. Cooperation appears as the form of relationship and organization that responds to the needs of all people. To this end, we identify two methodological strategies in community peacebuilding work: prevention, community building tool that climbs seven steps to cooperation; and restorative practices, methodology that starts from the restorative transformation of the conflict with participation, not only of the affected parties, but also of the affected community.

Introducció

La nostra mirada a la cultura de pau parteix de la pau positiva (Galtung, 1985), que interpretem com l'horitzó (objectius), i alhora el camí (estratègies activades en el present), a través dels quals es van aconseguint relacions més respectuoses i

cooperatives; i estructures socials més justes i equitatives. Això incideix a superar violències directes, estructurals i culturals (Galtung, 2003).

Cultura de pau és un concepte molt ampli. En aquest article ens centrarem en allò que, tradicionalment i de forma intuïtiva, ha permès sostenir la vida i respondre a les necessitats de les persones per sobre de moltes violències a les comunitats, l'enfortiment de les xarxes comunitàries de cura i suport mutu. Aquesta és una dimensió microsocial de la pau on tothom pot influir perquè implica relacions i una organització social properes a elles. Òbviament les comunitats, en la seva dimensió microsocial de la pau es veuen molt influenciades pel que passa a nivell macrosocial (política estatal i internacional), però alhora la realitat, el present d'un país, es construeix del que passa a les seves comunitats, on habita i viu la seva ciutadania¹.

En aquest article indaguem, a partir d'una anàlisi qualitativa basada en experiències pràctiques i en recerca empírica, sobre estratègies per desenvolupar la cultura de pau a nivell comunitari. Desenvolupem una primera anàlisi sobre les implicacions del triangle de les violències de J.Galtung i del seu triangle ACC (2003) a nivell comunitari, per adonar-nos del valor de les actituds i els comportaments cooperatius. En una segona part plantejarem el valor de dues estratègies metodològiques per aconseguir-ho: la prevenció i les pràctiques restauratives.

Continguts

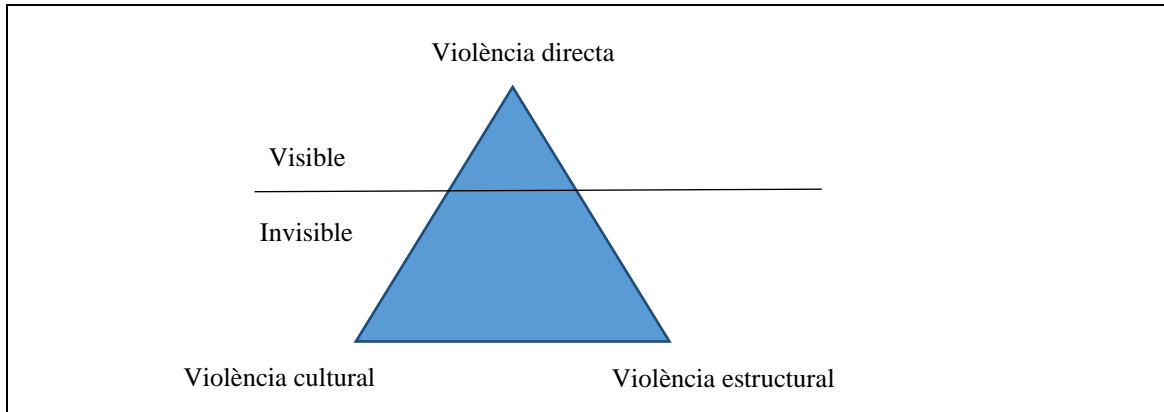
En entorns comunitaris entenem que superar violències es refereix, per una banda, a superar violències directes vinculades als comportaments de les persones (agressions, humiliacions, baralles, etc.). D'altra banda, reduir violències estructurals té a veure amb la manera com es plantegen els mecanismes comunitaris de presa de decisions, distribució dels recursos i de regulació de la convivència. Finalment, reduir violències culturals comporta treballar pedagògicament per transformar creences i trencar prejudicis, és a dir, desenvolupar una mirada apreciativa i de superació d'estereotips cap a "l'Altre" (aquelles persones o grups que percebo com a diferents a mi i al meu grup), diferenciar el conflicte de la violència i desenvolupar la seva perspectiva positiva (entendre'l com a procés relacional i oportunitat d'evolució personal i col·lectiva) i, finalment, comprometre's amb els valors de la *noviolència*², la cura mútua i la cooperació.

---

¹ Fem servir el terme "ciutadania" com a genèric de tots els ciutadans i les ciutadanes. Per respecte a totes les identitats de gènere, procurem escriure en un llenguatge inclusiu.

² No escrivim "no violència" sinó "noviolència" en una sola paraula, traducció del concepte "ahimsa". Amb això reivindicuem que per avançar cap a la pau positiva no és suficient evitar violències, sinó que cal lluitar proactivament contra elles sense fer servir cap tipus de violència en aquest procés. Com deia Gandhi "No hi ha camí per a la pau, la pau és el camí", és a dir, és imprescindible la coherència entre fins i mitjans.

Figura 1. Triangle de les tres violències

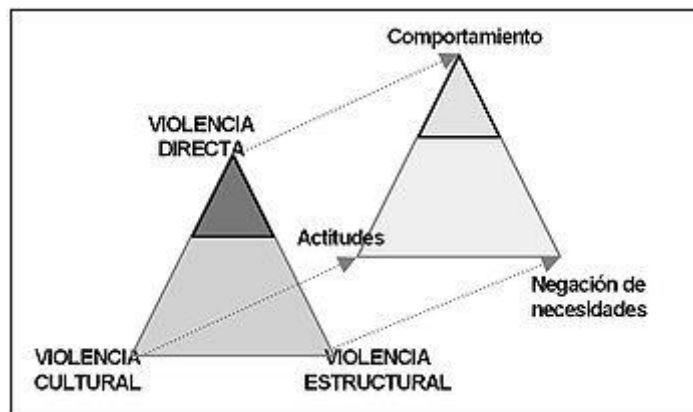

Font: J. Galtung (2003)

Entenem el conflicte com a “aquelles situacions de disputa o divergència en què hi ha contraposició d'interessos (tangibles), necessitats i/o valors en pugna” (Cascón, 2001). Sovint, com diu J. P. Lederach (2010), vivim els conflictes com una interrupció del flux natural de les nostres relacions. És a dir, el conflicte combina la discrepància de necessitats, que nosaltres anomenem “problema”, amb el flux de la relació entre les persones afectades.

Galtung (2003) planteja que el conflicte gira al voltant de tres dimensions de les relacions humanes: exterior (comportaments cap a “l'altre”), interior (actituds i presumpcions personals), i entre (contradicció de necessitats entre les parts). Així entenent el conflicte com una cosa relacional, defineix el triangle ACC, eina interessant, ja que ens aporta com incidir per treballar les tres violències: en les actituds, els comportaments i les contradiccions de necessitats.

Figura 2. Triangle ACC.

Font: J.Galtung (2003)

Fomentar la cultura de pau en entorns comunitaris suposa plantejar-nos quins comportaments i actituds volem que emergeixin en les persones que componen la

comunitat, així com quins mecanismes de presa de decisions i organització activem per respondre a les necessitats de les persones que la conformen.

Des d'aquest plantejament és que estem acompanyant el procés de creació d'un espai veïnal de governança com a mecanisme per articular els diferents projectes i activitats que es desenvolupen per promoure l'acció comunitària als barris de Zona Nord de Barcelona.

Jornada comunitària al Centre Cívic de Torre Baró (11/07/2018).

El valor de la cooperació

És interessant partir del quadre d'actituds davant del conflicte (Cascón, 2001), per adonar-nos que aquella actitud que té cura de totes les persones implicades en un conflicte és la cooperació.

Figura 3. Matriu d'actituds davant el conflicte.

		OBJETIUS Els objectius son molt importants			
RELACIÓ - La relació no és molt important		COMPETICIÓ Jo guanyo-tu perds	+	COOPERACIÓ Jo guanyo-tu guanyes	RELACIÓ + La relació és molt important
				Comporomís (negociació)	
RELACIÓ - La relació no és molt important		EVASIÓ Jo perdo-tu perds		ACOMODACIÓ/ SUBMISSIÓ Jo perdo -tu guanyes	RELACIÓ + La relació és molt important
				-	
		Els objectius no son molt importants			

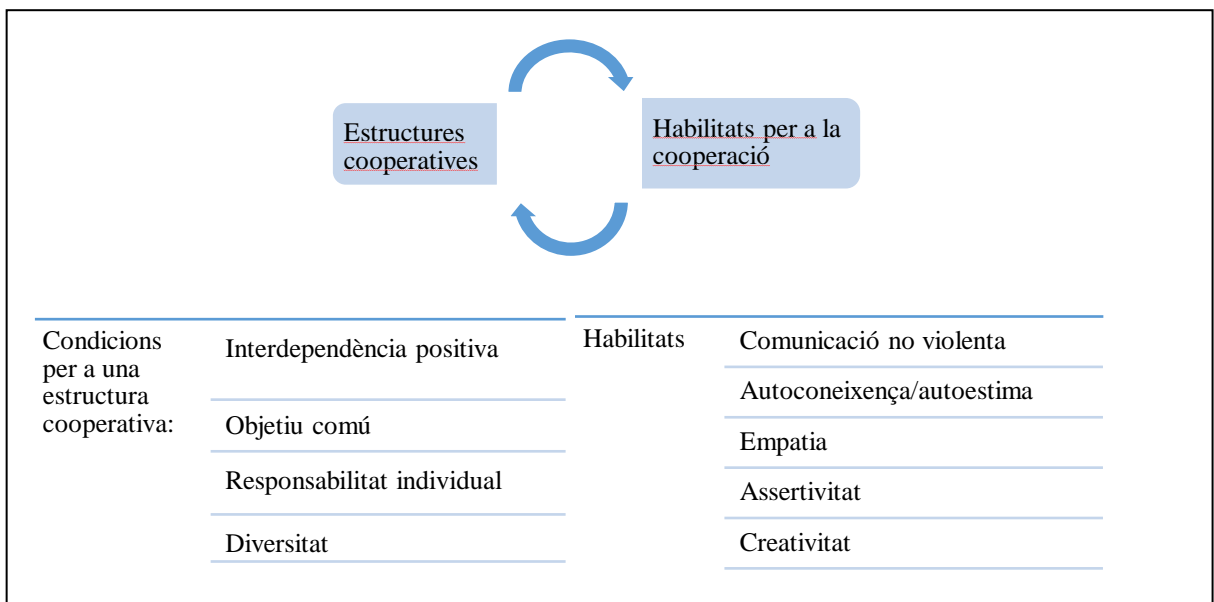
Font: Cascón (2001) basado en Thomas & Kilmann

Entenem la cooperació com aquella actitud, situació o estructura organitzativa que cerca respondre col·lectivament i de forma eficient a un objectiu comú. Insistim,

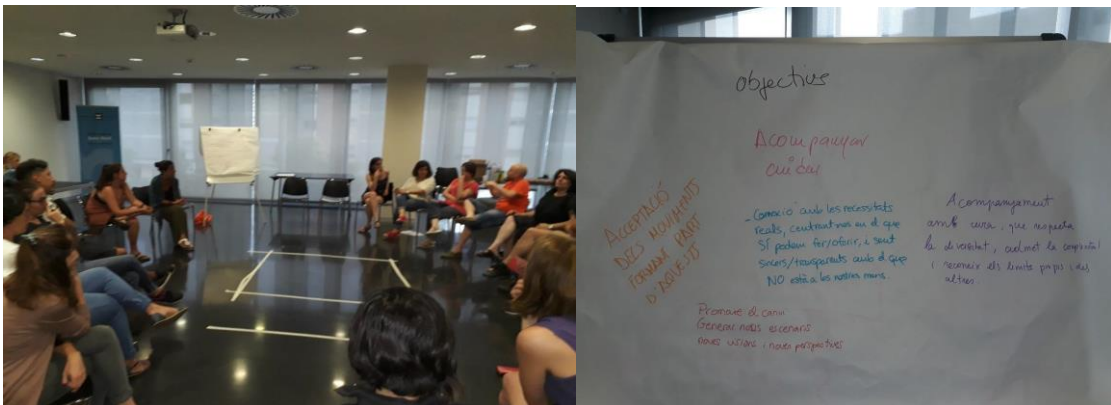
“fer de la cultura de pau una cosa quotidiana significa traduir-la en actituds, comportaments i formes d'organització que possibilitin la transformació constructiva i no violenta dels conflictes, i relacions justes i de respecte mutu entre les persones. La cooperació respon a aquestes característiques” (ECP, 2016, p.1).

Com diu Paco Cascón (2001) “Té molt a veure amb alguna cosa molt intrínsec en la filosofia no violenta: la fi i els mitjans han de ser coherents” (p.11).

Figura 4. Elements de la cooperació.

Font: ECP (2016)

Taula d'equipaments i serveis de la Zona Nord, Treballant sobre objectius comuns (08/07/19).

L'acció comunitària, efectivament, va estretament lligada a la cooperació. Tal com la consideren Hernán, López i García (2021), consisteix en:

"La dinamització de les relacions socials de cooperació entre les persones d'un determinat àmbit o espai de convivència amb una triple funció transformadora: millorar les condicions de vida, reforçar els vincles i la cohesió social i promoure les capacitats d'acció individual i col·lectiva" (p.84).

És a dir, el treball comunitari ha de tenir clar els projectes i accions que vol dur a terme, el QUÈ, i alhora des de quines metodologies, maneres de fer i actituds els duu a terme, el COM.

Dit altrament, si l'estructura en què estem immerses les persones ens condiciona a actuar en coherència amb aquesta, amb el temps ens porta a adquirir certs hàbits, desenvolupar certes habilitats, i finalment a valorar aquests comportaments com a normals, naturals. Si l'estructura és cooperativa i de cura mutu, les persones que hi participen aprenen a cooperar i, en coherència, mostren més fàcilment actituds i comportaments cooperatius i de suport mutu; si és competitiva, passarà el contrari.

Així, resumint, el repte per promoure cultura de pau a nivell comunitari és desenvolupar estructures cooperatives i de suport mutu. Dues possibles eines metodològiques són la *provenció* i les pràctiques restauratives.

La provenció

La *provenció* és un terme plantejat per J. Burton (1990) que Paco Cascón (2001) descriu com:

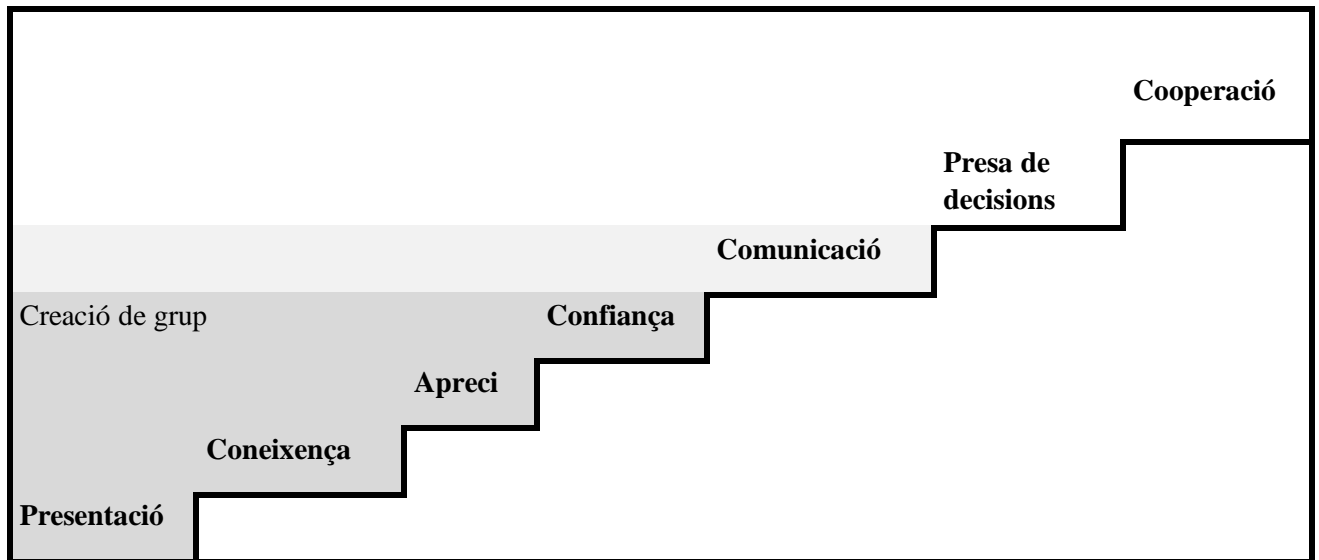
“el procés d'intervenció abans de la crisi que ens porti a: una explicació adequada del conflicte, incloent la seva dimensió humana; un coneixement dels canvis estructurals necessaris per eliminar-ne les causes; i una promoció de condicions que creïn un clima adequat i afavoreixin unes relacions cooperatives que disminueixin el risc de nous esclats, aprenent a tractar i solucionar les contradiccions abans que arribin a convertir-se en antagonismes.” (p.14)

En l'àmbit comunitari la *provenció* es pot interpretar com preparar la comunitat, tant promovent actituds i comportaments pacífics, com organitzant estructures de treball i de presa de decisions que afavoreixin que, quan es donin conflictes, es puguin afrontar als seus primers estadis i evitar que arribin a la crisi, a l'esclat. Això s'aconsegueix fent un treball conscient i premeditat de promoure una mirada apreciativa entre les persones, fomentar la confiança, cuidar que la comunicació sigui no violenta, i complementàriament construint, d'una banda, mecanismes de presa de decisions basats en criteris d'inclusió, participació i eficiència; i de l'altra, estratègies de treball fonamentades en la responsabilitat individual, la diversitat i el suport mutu.

Cascón desenvolupa el concepte de J.Burton en l'àmbit educatiu i ho proposa a partir d'una eina metodològica, l'escala de *provenció*. Els espais educatius també són comunitaris en el sentit que hi conviuen nombroses persones juntes (s'hi suma que tenen el repte educatiu de construir una convivència pacífica). Des de la nostra experiència en espais educatius i comunitaris observem que l'escala de *provenció* és també un recurs poderós quan s'aplica a nivell comunitari.

Figura 5: L'escala de la *provenció*

Font: Adaptada de Cascón (2001)

Aquesta escala planteja la importància de tenir cura de qualsevol grup que es vulgui constituir com a comunitat des del primer moment de la seva formació (presentació), o quan s'hi incorpora alguna nova persona, creant un espai d'acollida, reconeixement des del nom propi i el respecte. També vetlla per construir coneixença mútua no esbiaixada (coneixença) i des d'una mirada apreciativa - cap a mi mateixa i cap a les altres persones - (apreci), això ens dona la base perquè hi hagi reconeixement i inclusió, dues necessitats emocionals bàsiques de tota persona. Un altre pas és la creació de confiança, que ens permet sentir la seguretat que els acords pactats es respectaran des de l'honestedat i la responsabilitat. La seguretat és una altra necessitat emocional bàsica important.

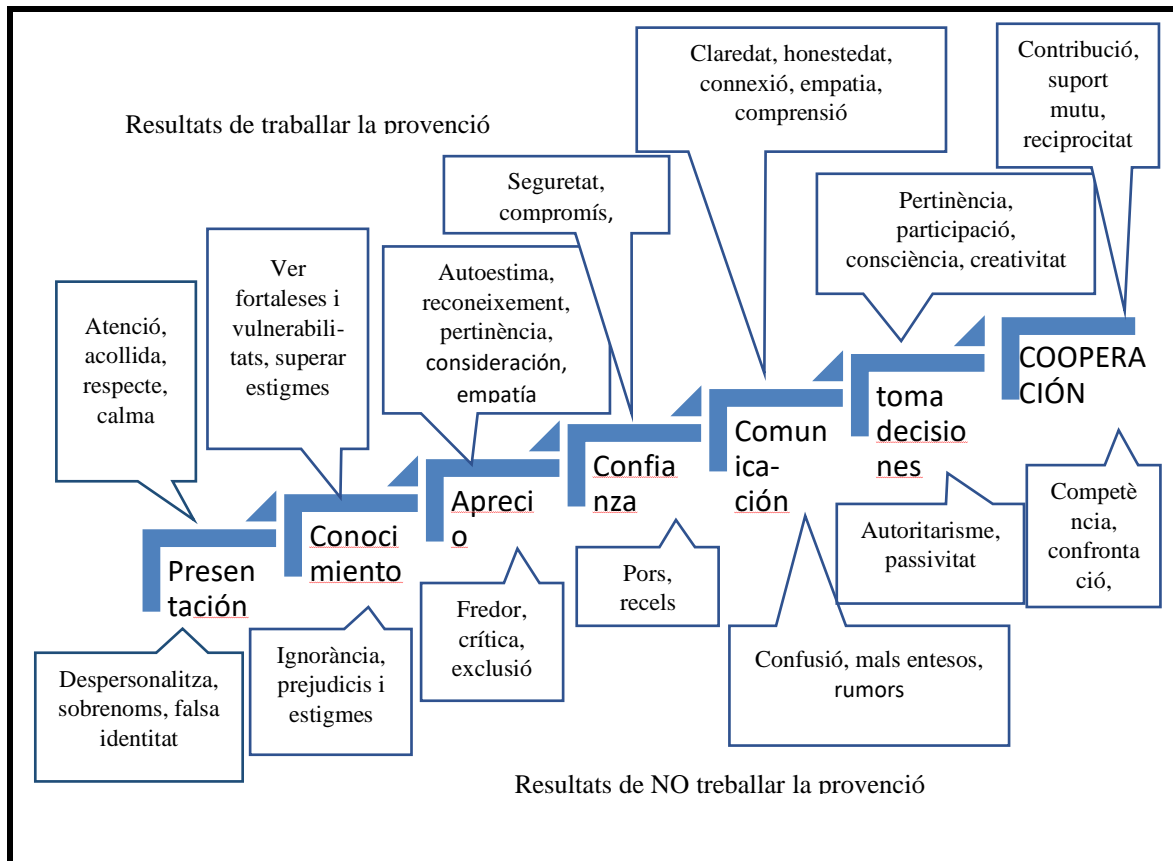
Aquests quatre primers nivells de l'escala de *provenció* permeten desenvolupar la creació de vincles, aquesta xarxa relacional invisible però existent, que configura una comunitat cohesionada i permet sostenir-nos unes persones a les altres en moments difícils (com la xarxa del circ sosté els trapezistes si durant les seves peripècies tenen alguna caiguda).

Més enllà d'aquests primers nivells de l'escala, establir relacions *noviolentes* requereix comunicar-nos de manera no violenta, ja que la comunicació (verbal i no verbal) és la nostra eina de relació. Això requereix revisar la nostra manera de comunicar-nos, ja que toca desestimar expressions, gestos, etc. heretades i naturalitzades que sovint comporten violència i substituir-les per noves formes de comunicació sense violències que toca aprendre i practicar fins a convertir-les en hàbit.

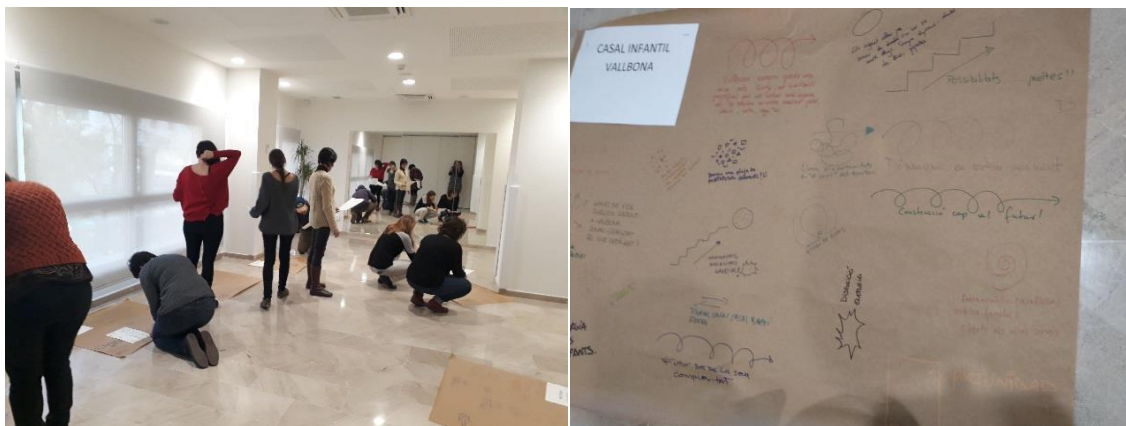
La convivència comporta acords, implícits o explícits, sobre formes de relacions, presa de decisions, organització, etc. La convivència pacífica comporta que aquests acords siguin explícits i dialogats i que les dificultats s'abordin de manera cooperativa.

Perquè tots els esglaons de la *provenció* es donin cal impulsar-los, ja que les conseqüències en les persones i les relacions són molt diferents en un ambient proventiu, és a dir pacífic, o un de violent.

Figura 6: Conseqüències d'aplicar (o no) l'escala de provenció.

Font: Barrientos y Caireta (2021)

Taula coordinació Zona Nord Treballant el coneixement y reconeixement entre serveis, treballant la provenció (18/12/2018).

En la intervenció amb equips tècnics que presten serveis i promouen l'acció comunitària als barris de Zona Nord (Barcelona) decidim crear un espai i un temps on treballar la *provenció*, dediquem un parell de sessions a construir el coneixement i desenvolupar el reconeixement entre serveis i entitats, des d'un enfocament que si no cuidem no es donarà fàcilment a la quotidianitat del dia a dia, així com a compartir un enfocament comunicatiu no violent per construir un codi comú relacional entre nosaltres, ja que el territori i el dia a dia de cada persona és complex, i com no pot ser d'una altra manera, cadascú ho percep des del seu rol, lloc i experiències a la comunitat. Ens adonem que per articular-nos hem de dedicar atenció i temps, no només a coordinar

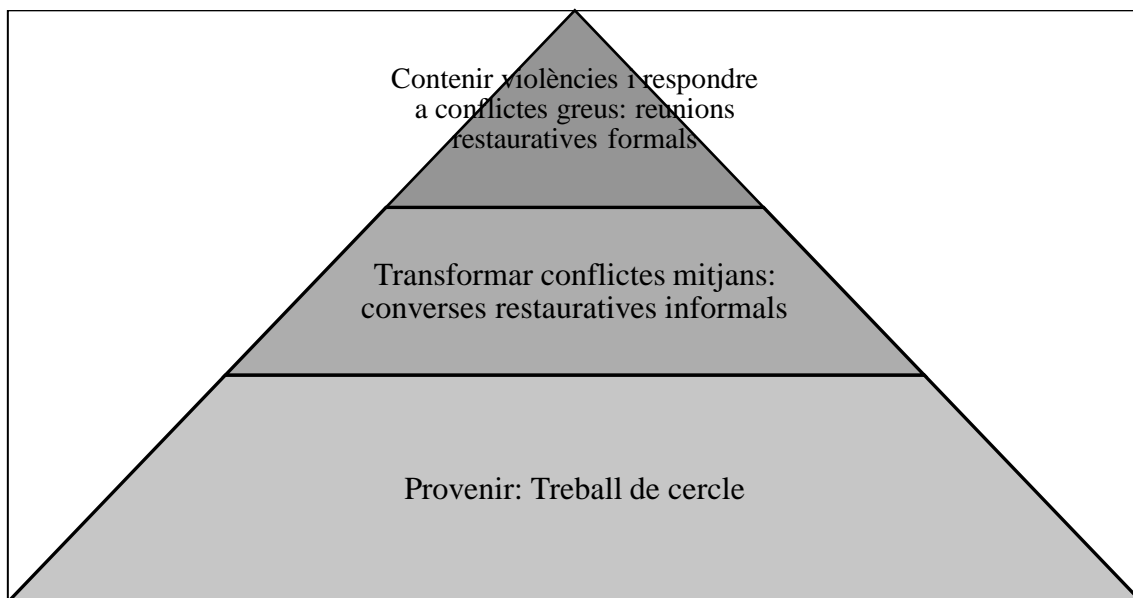

actuacions, sinó a cuidar relacions i construir vincles, això ens facilita ampliar la nostra comprensió de què aporta “l'Altre” i així tenir una visió més àmplia de les diferents actuacions comunitàries que es desenvolupen al territori, com interactuen entre elles. Les actuacions sovint són més interdependents del que imaginem i enfortint relacions *noviolentes*, honestes i apreciatives entre les persones que les impulsen dona més força i articulació a tota la intervenció comunitària. Alhora, ens prepara per abordar el conflicte i la crisi cooperativament quan aquesta emergeixi.

Les pràctiques restauratives

Les pràctiques restauratives sorgeixen com una metodologia de treball educatiu en la transformació de conflictes amb mirada comunitària. S'inspira en les pràctiques de justícia restaurativa de l'àmbit judicial. És a dir, parteix de l'experiència de buscar mètodes alternatius de resolució de conflictes greus i reparació del dany, i s'amplia a buscar maneres d'apoderar la comunitat perquè els conflictes no només no arribin a ser tan greus i violents, sinó que s'enfoquin com a oportunitat per cuidar i fer evolucionar les persones i la comunitat.

Figura 7. Piràmide de la convivència en las pràctiques restauratives

Font: Adaptada de Montejo (2020)

Ens sembla interessant la complementarietat de les pràctiques restauratives amb la *provenció*, d'una banda, la base de la piràmide (la convivència) se centra a habilitar-nos per al conflicte a través de la *provenció*, i aporta el treball de cercle com a eina de *provenció*. De l'altra, incorpora eines per a l'abordatge del conflicte que, més enllà de les persones directament implicades en el conflicte, incorporen la comunitat afectada facilitant enormement la reparació del dany i la reintegració de les persones a la comunitat.

La *provenció* se centra a cuidar les necessitats (principalment emocionals) de totes les persones, la transformació del conflicte des d'una mirada restaurativa se centra a buscar solucions a la confrontació de necessitats (que emergeixen amb el conflicte) de manera respectuosa amb les persones i curosa amb les relacions i vincles.

Travessar el conflicte i aconseguir-lo transformar de forma restaurativa, ja sigui en els primers malestars a través de la *provenció*, o en la crisi a través de la transformació si abans no s'ha pogut abordar, no només reforça, sinó que fa evolucionar, la xarxa de relacions que configura la comunitat. És així com la transformació de conflictes des d'una mirada restaurativa és sens dubte una valuosa eina de construcció de pau a nivell comunitari.

És més, si la comunitat es teixeix a partir de relacions i vincles, si no aprofitem el conflicte, la situació de dificultat i sobretot d'oportunitat de canvi que comporta, per enfortir la comunitat, és molt fàcil que en comptes d'enfortir-la la deteriori, doncs el conflicte afecta les relacions i si aquestes surten danyades la comunitat se'n ressent. A més, és fàcil que, per no tenir eines pacífiques i restauratives, s'abordin els conflictes amb violència, cosa encara massa normalitzada que esperem ajudar a modificar amb aquest article.

Conclusió

Al llarg de l'article es denota el valor de promoure comportaments i actituds de cooperació i cura mutu per consolidar xarxes de relacions pacífiques que sostinguin la convivència positiva i la transformació constructiva de conflictes en entorns comunitaris. Per això un recurs estratègic és promoure estructures relacionals de pau a les comunitats, és a dir activar estratègies dirigides a promoure relacions pacífiques. Insistim en que cal dedicar-hi atenció, temps i cura per anar construint capacitats de pau, personals i comunitàries en retroalimentació mútua i de forma complementària i alhora potenciadora d'altres objectius organitzatius i operatius. La provenció i les pràctiques restauratives, des de la nostra experiència, apareixen com a metodologies de gran valor en aquest sentit.

Referències i bibliografia

- Albertí, M.; Pedrol, M. (2015) El enfoque restaurativo en el ámbito educativo. Cuando innovar la escuela es humanizarla. *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 67, 47-72 . https://revistademediacion.com/articulos/15_05/
- Barrientos y Caireta (2021) *Educación para la paz desde el deporte. Guía práctica para transformar conflictos en oportunidades*. Barcelona: Inde.
- Cascón P (2001) *Educación en y para el conflicto*. UNESCO- UAB, Bellaterra. de <https://escolapau.uab.cat/docencia/recurso001>
- Carmona, M.; Fernández, R.D. (2018) *Guía práctica cultivando comunidades*. Ajuntament de Barcelona, Barcelona. https://ajuntament.barcelona.cat/acciocomunitaria/sites/default/files/documents/cultivant_comunitats_0.pdf
- Escola de Cultura de Pau (2016a) *Ficha 1. Transformación de conflictos*. UAB, Cerdanyola del Vallès. Consulta el 4 de octubre de 2021 de <https://escolapau.uab.cat/municipiosypaz/herramientas.html>
- Escola de Cultura de Pau (2016b) *Ficha 8. Trabajar desde la cooperación*. UAB, Cerdanyola del Vallès. Consulta el 4 de octubre de 2021 de <https://escolapau.uab.cat/municipiosypaz/herramientas.html>

- Galtung, J. (1985) Sobre la paz. Fontamara, Barcelona.
- Galtung, J. (2003) Violencia cultural. Gernika Gogoratuz, Gernika-Lumo.
- Hernán, López y García (2021) Acción comunitaria para ganar salud. O cómo trabajar en red para mejorar las condiciones de vida. Madrid: Ministerio de Sanidad. https://www.mscbs.gob.es/profesionales/saludPublica/prevPromocion/Estrategia/docs/Guia_Accion_Comunitaria_Ganar_Salud.pdf
- Lederach, J.P. (2010). Transformació de conflictes: petit manual d'ús. Institut Català Internacional per la Pau-Icària, Barcelona.
- Percy, C. (2009) Teoría de conflictos de Johan Galtung. Revista paz y conflictos, número 2, año 2009, Issn: 1988-7221